

Opgaveformulering

Samfundskritisk litteratur (Brug denne overskrift som din besvarelses rubrik)

Skriv en analyserende artikel, hvori du undersøger litteratur, der er samfundskritisk.

I din artikel skal du analysere og fortolke novellen *Polterabend* og på baggrund heraf perspektivere til andre eksempler på litteratur, der er samfundskritisk.

I din undersøgelse skal du anvende relevante tekstnedslag og særligt fokusere på:

- At analysere og fortolke tekstens fortællerforhold og det sprog, der er anvendt i novellen.

- At perspektivere tekstens samfundskritik til andre litterære eksempler på samfundskritik.

- At formidle din tekstforståelse klart for din læser med en fokuseret indledning og en nuanceret afslutning.

Samfundskritisk litteratur

Man kan spørge, hvorvidt et samfund skaber litteratur, eller litteratur skaber et samfund. I bund og grund er svaret formentlig ikke så simpelt, fordi samfund og litteratur konstant påvirker hinanden. Især i den samfundskritiske litteratur bliver det tydeligt, at litteraturen kan ses som en oplagt metode til at kritisere og påvirke samfundets strukturer og normer. Samfundskritikken kan være relativt eksplicit i et værk, men kan ligeledes være vanskeligere at aflæse direkte, fordi forfatteren skjuler kritikken mellem linjerne. I novellen "Polterabend" af Jan Sonnergaard fra novellesamlingen "Radiator" fra 1997 stiller forfatteren spørgsmålstejn ved flere af de traditioner, som individet ukritisk lever op til. Selve kritikken kan dog være vanskelig at udlede, fordi en upålidelig fortæller forvirrer læserens opfattelse af teksten. Novellens overordnede hensigt er at sætte spørgsmålstejn ved traditioner og relationer, som i bund og grund kan virke overfladiske og påtagede, fordi relationerne er præget af distance.

"Det var først senere, jeg selv kom ind i billedet. Meget senere i forløbet af deres dag, hvis man tænker i *varen* og udlevet tid" (s.411, ll.1-2). Novellen "Polterabend" indledes in medias res, og allerede fra første linje opstår forvirring i forhold til, hvilken rolle fortælleren spiller i novellens

handlingsforløb. Novellen handler i korte træk om en polterabend for hovedkarakteren ”Simon”, men den umiddelbart festlige begivenhed udvikler sig gennem novellen til en mere ubehagelig oplevelse, og til sidst bliver Simon skudt i øjet af en ”ven”, mens fortælleren roligt overværer episoden fra en café. Novellen starter ude på ”bøhlandet” i en provinsby, hvorefter gruppen bevæger sig ind mod centrum af København. Læseren er i stand til at relatere til flere af de traditioner, som omtales i novellen, hvilket gør novellen meget realistisk. Det besynderlige er dog, at relationen mellem Simon og hans venner virker overfladisk, og polterabenden udfordrer til tider Simon: ”Han så forfærdelig ud. [...] der var et eller andet galt, for han var mærkeligt modvillig” (s. 414-415, ll. 39-3).

Det fremhæves adskillige steder i teksten, at polterabenden afholdes, fordi det forventes. Polterabenden er en tradition med klare forventninger, og netop derfor fremstår polterabenden som et påtaget skuespil. Dette forstærkes ved, at fortælleren benytter vendinger som: ”det var en del af spillet” og ”formerne skulle holdes”. Fortælleren beretninger indikerer, at relationerne i gruppen er dårlige, og gruppen glemmer reelt at fejre Simon. Ifølge vennerne er formålet med dagen at drikke Simon under, og derfor nægtes han eksempelvis samme adgang til morgenmad. I en anden og mere velfungerende gruppe, kunne ideen måske være sjov, men Simons modvilje fremstiller dagen ubehagelig og præget af gruppepres.

Gruppepres er et relevant tema i novellen, fordi læseren får indtryk af, at gruppepresset ofte styrer gruppens adfærd. Måske er presset ikke bevidst, men ikke desto mindre virker det til, at gruppen er optaget af klare ideer om, hvordan en polterabend *bør* afholdes. Gruppepresset udøves ikke kun overfor Simon, da det snarere er et integreret element i gruppens adfærd, hvilket eksempelvis ses gennem linjen: ”Hold nu for helvede op med at være så skide nærig” (s. 413, l.36), hvor gruppemedlemmerne er imod, at ”nærige Hønsen” vil tage en tom ølkasse med. Det virker ikke nødvendigvis til, at nogle af medlemmerne har til hensigt at presse andre, adfærden skyldes nok i højere grad, at medlemmerne falder tilbage i meget drengede roller, når de bliver en del af gruppen. Tonen mellem gruppemedlemmerne kan ligeledes lyde aggressiv. Drengene higer efter at være den bedste og mest dominerende, og gruppens adfærd er præget af en form for konkurrence: ”Allan måtte holde Simon for næsen, mens Knud pressede munden op og hældte ned i det nu helt åbne og forsvarsløse svælg” (s.413, ll. 17-19).

Gruppen er umoden, drenget og præget af hierarki. Gruppen holder en polterabend, men begivenheden virker som en facade, der blot dækker over den dårlige gruppedynamik. Det er det indtryk, man umiddelbart kan få, hvis man ukritisk læser novellen. Ikke desto mindre efterlades læseren med en blandet fornemmelse, for hvad er hensigten med novellen? Den ambivalente følelse

skyldes, at forfatteren benytter en meget subjektiv fortæller, hvilket får beretningen til at virke mindre troværdig. Fortælleren er en alvidende jegfortæller, hvilket er utraditionelt, idet en jegfortæller typisk har begrænset viden. Vi kender ikke fortælleren som person, men fortælleren veksler mellem at berette om gruppens handlinger og fra fortællerens eget perspektiv. Det besynderlige er, at fortælleren kan forudsige handlingen, og han/hun sætter sig derfor på en café, hvor vedkommende senere vil kunne iagttage polterabend. Fortællerens egenskaber virker overnaturlige for en almindelig person, og samtidig efterlader den subjektive beretning læseren i vildrede, da det er vanskeligt at skelne mellem subjektivitet og objektivitet. Læseren kan derfor ikke undgå at tvivle på fortællerens pålidelighed.

Udover at fortælleren kan virke utroværdig, efterlades læseren med spørgsmålet om, hvorvidt fortælleren har en relation til gruppen. Der må næsten være en årsag til, at fortælleren vælger at benytte en dag på at iagttage en tilfældig polterabend. Flere linjer i teksten indikerer, at fortælleren har et relativt godt kendskab til lige netop denne gruppe: ”og de gav sig til at spille musikken fra dengang i folkeskolen, og festerne, og militæret - musikken fra dengang de var et fællesskab” (s.412, ll. 35-36). Det mærkværdige er, at fortælleren først beskriver sig som modvillig i forhold til mødet med gruppen: ”jeg lod mig nøje og satte mig ovre i hjørnet [...] Nu var jeg ikke en person længere. Bare noget - og et ”noget”, de var vant til at se i toget” (s. 413, ll. 1-8). Linjen indikerer næsten, at fortælleren har grund til at skjule sig fra gruppen. Og når fortælleren benytter ordet ”nøjes”, strider det imod fortællerens senere beretninger, hvor fortælleren nyder at udspionere gruppen: ”mens jeg observerede optrinnet og i mit stille sind frydede mig over, at alt hvad de gjorde så ganske afgjort modsvarede mine forventninger” (s. 415, ll. 21-23). Fortælleren undskylder nærmest sin opførsel, trods vedkommende frydes af at iagttage, hvordan stemningen i gruppen udvikler sig til det værre. Fortælleren nyder at føle sig bedre og højere hævet end gruppen, hvilket markeres ved, at fortælleren køber en dyr vin, som ikke er pengene værd. Man kan derfor stille spørgsmålstejn ved pålideligheden af fortællerens miljøbeskrivelse, fordi fortælleren måske har en interesse i at sætte gruppen i et dårligt lys. En anden pointe er, at det virker underligt, at fortælleren overraskes af gruppens opførsel, fordi fortælleren tidligere kunne forudsige handlingen. Hvilken viden sidder fortælleren reelt inde med? Måske opdigter fortælleren i virkeligheden beskrivelserne af gruppen for at fremstå bedre.

Til trods for, at fortælleren forsøger at fremstå fin: ”Men det tog sig pænt ud, og jeg elskede tanken om at ligne en bonvivant” (s. 414, ll. 23-24), er fortællestilen præget af normal stil. Sproget er varieret, men ikke desto mindre er ordvalgene præget af typisk dagligdagsprog, og teksten er derfor letforståelig. Fortællerteknikken er præget af især dialog, beretning og kommentarer. Flere

steder i teksten refereres til virkelige steder, eksempelvis: ”Norden”, ”Rådhuspladsen” og ”Storkespringvandet”, hvilket får teksten til at virke mere realistisk. Opstilles semantiske skemaer for novellen, kan man danne to modstridende kæder, herunder: ”Sprut”, ”HA’ere”, ”Bøhlandet”, ”narkoluder” og ”bøsse” i modsætning til ”snobbarer”, ”bonvivant”, ”cremant” og ”slips”, som repræsenterer to forskellige miljøer i samme samfund. Netop disse kæder er med til at understrege novellens samfundskritiske perspektiv, idet teksten forbinder flere lag af samfundet. Samtidig kan man argumentere for, at fortælleren er splittet mellem flere lag, idet teksten fremhæver, hvordan fortælleren forsøger at adskille sig fra drengegruppen ved at besøge en dyr ”snobbar”. Det paradoksale er, at ligesom polterabendens afholdes som en form for skuespil, forklares fortællerens handlinger nærmest eksplicit som en facade, hvilket tydeliggøres af beskrivelsen ”snobbar”.

Et virkemiddel, som benyttes til at fremhæve afstanden mellem drengevennerne, er ironiske bemærkninger, eksempelvis ”Det er Simons dag i dag” og ”de er mine venner”. Yderligere adskiller tekstens typografi sig fra normal stil, idet adskillige ord er i kursiv. Det er vanskeligt at finde en sammenhæng mellem, hvorfor udvalgte ord er markeret i kursiv. Ordene ”frihed” og ”fællesskab” er markeret, og man kan argumentere for, at de netop beskriver modsætningen til den virkelighed, handlingens karakterer befinder sig i. Yderligere er eksempelvis ”varen” og ”klædt ud” markeret, hvilket indikerer, at karakterernes handlinger måske er mindre oprigtige.

Udover at benytte typografi som virkemiddel, kan Simons babykostume, ”kravlegården” og sutteflasken symbolisere et hierarki, idet Simon umyndiggøres og bukkes under for ”vennernes” forventninger. Simon bedrager sig selv, da han indgår i gamle ”venskaber”, for som fortælleren ironisk bemærker, er det længe siden, de sidst kunne kalde sig et fællesskab. Gruppen benytter samfundets traditioner til at holde hinanden nede, da gruppens adfærd retfærdiggøres af normer. Da Simon skydes i øjet, kan man argumentere for, at handlingen er udtryk for den vrede og frustration, som ulmer blandt gruppe-medlemmerne. Kommentaren om ”Evas yver” er dråben, som får bægeret til at flyde over, og derfor eskalerer situationen. Konflikten skyldes ikke kun et uvenskab, men ligeledes en frustration over at være fanget af sociale forventninger.

Selvom novellen kritiserer, hvordan karakterer hovedløst følger normen, til trods for at relationen mellem karakterne er præget af distance, konkurrence og hierarki, er fortælleren pålidelighed/upålidelighed med til at sløre novellens hensigt. Er fortælleren bedre selv? Er vedkommende klar over, hvad det reelle problem er, eller skjuler fortælleren sig bag en kritik af andre? Teksten fører paralleller til novellen ”Rutine” af Iben Krogsdal fra 2009, hvor en umiddelbart objektiv 3. personsfortæller beretter om den egoistiske Inga, som nægter at rejse sig i bussen for en

overvægtig og lidende kvinde. Inga beskrives som udadtil korrekt og perfekt, men i virkeligheden egoistisk og udspekuleret. Helt fra start dømmes Inga som et dårligt menneske, og novellens kritik er oplagt. Til slut overrasker novellen dog ved at afsløre, at fortælleren i virkeligheden var en subjektiv medpassager, som vel ikke var spor bedre selv. Tværtimod valgte fortælleren at kritisere og dømme en anden frem for selv at reagere, og derfor bliver novellens kritik i virkeligheden en kritik af, hvordan adskillige led i samfundet blot giver skylden videre. Ligesom i novellen ”Polterabend” benytter Iben Krogsdal en upålidelig fortæller til at forvirre læseren, hvilket i sidste ende har den effekt, at læseren tvinges til at tænke mere over, hvori den reelle samfundskritik ligger. Er fortælleren i ”Polterabend” pålidelig og bedre selv? Fortælleren holder en facade oppe, og kritiserer en dysfunktionel gruppe, mens han nyder synet af en konflikt. Måske er fortællerens beretning i virkeligheden blot et udtryk for fordomme og ansvarsforskydning. Det virker besynderligt, at fortælleren har så stort kendskab til gruppen. Læseren efterlades derfor med spørgsmålet om, hvorvidt fortælleren opdigter beskrivelsen af gruppen, for selv at fremstå bedre og mere civiliseret.

Novellen ”Polterabend” opstiller mange modsætninger, herunder land/by, unge/voksne, kvinder/mænd og i særdeleshed modsætninger mellem sociale lag. Når novellens vigtigste hensigt alligevel er at kritisere afstand mellem mennesker og påtagede traditioner, skyldes det blandt andet, at fortællerens rolle er afgørende for novellen. Fortælleren problematiserer især afstanden mellem mennesker, samt hvordan polterabendens traditioner retfærdiggør et gruppepres på Simon. Fortælleren fremstiller begivenheden som et overfladisk skuespil, og samtidig beskrives det, hvordan vedkommende selv forsøger at virke fin på ”en alt for dyr snobbar”. Fortællerens store fokus på at distancere sig fra gruppens sociale status svækker fortællerens pålidelighed, fordi læseren efterlades med spørgsmålet om, hvorvidt beskrivelsen af gruppen blot er opdigtet ud fra fortællerens egne fordomme. Til slut skriver fortælleren, at kærlighed mellem mennesket må være den tredjestørste magt i verden, hvilket er paradoksalt, idet manglen på kærlighed mellem vennerne er afgørende. Dette får dog læseren til i højere grad at reflektere kritisk over fortællerens fremstilling af handlingsforløbet, og læseren efterlades derfor med indtrykket af, at novellen ikke kun kritiserer afstand mellem mennesker, men ligeledes indirekte opfordrer til at vende blikket indad. Det er nemt at kritisere andre, men novellen kritiserer i sidste ende indirekte de personer, som blot forskyder ansvaret - ligesom fortælleren.